

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

BÙI THỊ TUYẾT MAI

**TÊN GỌI CÁC LOẠI BÁNH
TRONG TIẾNG VIỆT**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

Thái Nguyên - 2015

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

BÙI THỊ TUYẾT MAI

**TÊN GỌI CÁC LOẠI BÁNH
TRONG TIẾNG VIỆT**

Chuyên ngành : Ngôn ngữ Việt Nam

Mã số : 60.22.01.02

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. Phạm Văn Hảo

Thái Nguyên - 2015

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan luận văn thạc sĩ *Tên gọi các loại bánh trong tiếng Việt* là kết quả nghiên cứu của riêng tôi, không sao chép của ai. Các số liệu, kết quả nêu trong luận văn là trung thực và chưa được công bố trong các công trình nghiên cứu khác. Nội dung luận văn có tham khảo và sử dụng các tài liệu, thông tin đã được đăng tải trên các cuốn sách, truyện, báo, tạp chí và các trang web theo danh mục tài liệu tham khảo của luận văn. Nếu sai, tôi xin chịu hoàn toàn trách nhiệm.

TÁC GIẢ LUẬN VĂN

Bùi Thị Tuyết Mai

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành khóa học và luận văn này, em xin chân thành cảm ơn quý giảng viên các Trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên, Đại học Sư phạm Hà Nội, các Giáo sư, Phó Giáo sư, Tiến sĩ của Viện Ngôn ngữ học, Viện Từ điển và Bách khoa thư Việt Nam... đã tận tình truyền đạt kiến thức quý báu để hoàn thành luận văn này. Em xin bày tỏ lòng biết ơn đến Thầy PGS.TS. Phạm Văn Hảo đã tận tình chỉ dẫn trong suốt quá trình viết luận văn tốt nghiệp. Tôi xin chân thành cảm ơn gia đình, bạn bè đồng nghiệp trong và ngoài cơ quan đã động viên, ủng hộ và giúp đỡ nhiệt tình về mọi mặt trong quá trình học tập, nghiên cứu, điền dã ... để hoàn thành luận văn này.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2015

NGƯỜI VIẾT

Bùi Thị Tuyết Mai

MỤC LỤC

Trang bìa phụ	
Lời cam đoan	i
Lời cảm ơn	ii
Mục lục	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề	2
3. Mục đích, nhiệm vụ nghiên cứu	3
4. Đối tượng, phạm vi nghiên cứu	4
5. Phương pháp nghiên cứu	4
6. Đóng góp của luận văn	5
7. Bố cục luận văn	5
Chương 1: CƠ SỞ LÝ LUẬN	6
1.1. Dẫn nhập	6
1.2. Từ	6
1.2.1. Khái niệm từ	6
1.2.2. Từ xét về mặt cấu tạo: gồm có từ đơn, từ ghép, từ láy	7
1.2.3. Từ xét về nghĩa	8
1.3. Ngữ	10
1.3.1. Khái niệm về ngữ	10
1.3.2. Về chức năng và đặc điểm của ngữ	11
1.3.3. Phân loại ngữ	11
1.4. Các lớp từ	13
1.4.1. Phân lớp từ ngữ theo nguồn gốc	13
1.4.2. Phân lớp từ ngữ theo phạm vi sử dụng	15
1.4.3. Phân lớp từ ngữ tích cực và tiêu cực	16
1.4.4. Phân lớp từ ngữ theo phong cách sử dụng	17

1.5. Các trường từ vựng.....	17
1.6. Khái niệm định danh từ vựng.....	19
1.6.1. Khái niệm định danh.....	19
1.6.2. Định danh từ vựng.....	21
1.6.3. Đặc trưng văn hóa trong định danh.....	23
1.7. Mô hình định danh cho trường từ vựng về tên gọi bánh trong tiếng Việt.....	27
1.8. Sự đa dạng phương ngữ trong tên gọi các loại bánh.....	30
1.9. Âm thực Việt và đôi điều về việc phân loại bánh và kẹo.....	31
1.9.1. Âm thực Việt.....	31
1.9.2. Đôi điều về việc phân loại bánh và kẹo.....	32
Tiểu kết Chương 1.....	34
Chương 2: CÁC LOẠI BÁNH VÀ CẤU TẠO TÊN GỌI CỦA BÁNH	
TRONG TIẾNG VIỆT.....	36
2.1. Dẫn nhập.....	36
2.2. Các loại bánh trong tiếng Việt.....	36
2.2.1. Phân theo nguồn gốc.....	36
2.2.2. Phân loại các loại bánh trong sử dụng.....	39
2.2.3. Phân loại các loại bánh theo vị.....	44
2.2.4. Phân loại các loại bánh theo nguyên liệu.....	44
2.3. Cấu tạo tên gọi các loại bánh trong tiếng Việt.....	47
2.4. Hiện tượng một loại bánh có nhiều tên gọi và một tên gọi cho/chỉ nhiều loại bánh khác nhau.....	54
2.4.1. Hiện tượng một loại bánh có nhiều tên gọi.....	54
2.4.2. Một tên gọi cho/ chỉ nhiều loại bánh.....	55
Tiểu kết Chương 2.....	56
Chương 3: MÔ HÌNH ĐỊNH DANH CHO TÊN GỌI CÁC LOẠI	
BÁNH TRONG TIẾNG VIỆT.....	58
3.1. Dẫn nhập.....	58

3.2. Tính có lí do và không có (hoặc chưa rõ) lí do đặt tên của tên gọi	58
3.3. Cách thức biểu thị tên gọi bằng các mô hình định danh	59
3.3.1. Mô hình định danh.....	59
3.3.2. Mô hình định danh cụ thể.....	60
3.4. Đặc điểm văn hóa thể hiện qua các loại bánh của người Việt.....	73
3.4.1. Nét văn hóa về thưởng thức các loại bánh của người Việt qua các giác quan	73
3.4.2. Thể hiện qua quan hệ với tự nhiên	76
3.4.3. Thể hiện qua quan hệ xã hội.....	78
3.4.4. Thể hiện qua yếu tố tiếp thu văn hóa nước ngoài	79
Tiểu kết Chương 3	81
KẾT LUẬN	83
TÀI LIỆU THAM KHẢO	87
PHỤ LỤC	93
Phụ lục 1: Bánh và đặc điểm của bánh.....	93
Phụ lục 2: Bánh làm bằng bột gạo và bánh làm từ các nguyên liệu khác.....	107
Phụ lục 3: Các món bánh đi vào văn học Việt Nam	110

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

Có thể nói, trong vốn từ vựng của một ngôn ngữ như tiếng Việt có những lớp từ được tập hợp thành nhóm cùng gọi tên một loại sự vật, hiện tượng. Tên gọi các loại bánh là một trong nhiều nhóm như vậy. Vì thế, trong hệ thống từ vựng của các ngôn ngữ chắc chắn đều có một trường từ vựng về bánh. Đối với tiếng Việt, trường từ vựng này bao gồm một số lượng lớn các đơn vị từ ngữ.

Và khi nghiên cứu về bánh, ta sẽ nhận thấy những món bánh Việt tuy dân dã nhưng được hình thành và phát triển từ lâu đời gắn với sự phát triển của lịch sử xã hội, của cộng đồng. Ngày nay, do đã trải qua quá trình phát triển lâu dài của lịch sử dân tộc ta thấy, có những món bánh thuần Việt, có những món bánh ảnh hưởng của văn hóa ẩm thực Trung Quốc, văn hóa ẩm thực Pháp và cả văn hóa ẩm thực Ấn Độ. Thông qua sự giao thương giữa các quốc gia mà món bánh Việt Nam chịu ảnh hưởng và tạo thành những loại bánh đặc trưng. Đặc sản bánh Việt có rất nhiều loại và kiểu dáng, hương vị khác nhau và dường như ở mỗi tỉnh, thành phố đến mỗi làng, bản đều có món bánh truyền thống riêng.

Đi dọc theo chiều dài đất nước Việt Nam, ta sẽ phát hiện nhiều món bánh có cái tên lạ tai. Đây là nguồn đề tài hấp dẫn cho các nhà ngôn ngữ học, văn hóa học, ... tìm hiểu, khai thác, nghiên cứu tên gọi các loại bánh trong tiếng Việt. Đây cũng chính là nghiên cứu mối quan hệ giữa ngôn ngữ với văn hóa, tư duy của dân tộc. Mối quan hệ này thể hiện ở nhiều cấp độ khác nhau trong ngôn ngữ học.

Trong cuộc sống của con người, tên gọi các loại bánh có vai trò quan trọng, bởi nếu không có tên gọi thì con người rất khó phân biệt được các loại bánh với nhau. Về mặt ngôn ngữ, khi tiếp cận tên gọi các loại bánh ta sẽ thấy cái hay, cái phong phú, đa dạng khi sử dụng từ ngữ trong tiếng Việt. Đồng thời, ta cũng hiểu thêm về môi trường tự nhiên, xã hội, thấy được nét độc đáo về văn hóa của mọi vùng miền của đất nước. Chính vì những cái hay, cái độc đáo của

các loại bánh trong tên gọi và cách gọi tên của chúng mà chúng tôi đã chọn Đề tài: ***“Tên gọi các loại bánh trong tiếng Việt”*** làm đề tài luận văn.

2. Lịch sử vấn đề

2.1. Về mặt nghiên cứu

Hiện nay, theo sự tìm hiểu của chúng tôi, việc nghiên cứu tên gọi các loại bánh trong tiếng Việt hiện chưa có nhiều nghiên cứu về mặt ngôn ngữ và cũng có thể nói rằng vấn đề này chưa được các nhà Việt ngữ học quan tâm, ngoài công trình là bài báo của Nguyễn Phương Chi có tên “Thử tìm hiểu cơ chế định danh của các tổ hợp cố định có danh từ ghép phân nghĩa, yếu tố mang tính danh từ (Bánh + x, thợ + x) [15] và Nguyễn Thu Hằng có tên “Đặc điểm tên các loại bánh ở Việt Nam” [31].

2.2. Về tên gọi bánh được sưu tầm, nghiên cứu và trình bày trong các cuốn từ điển tiếng Việt và từ điển các phương ngữ tiếng Việt

Đó là các quyển:

Từ điển tiếng Việt (GS. Hoàng Phê chủ biên) trong đó giới thiệu về tên gọi, giải nghĩa một số loại bánh Việt Nam.[44]

Từ điển Phương ngữ tiếng Việt (PGS.TS. Phạm Văn Hảo chủ biên) giới thiệu về một số tên gọi, giải nghĩa các loại bánh có nguồn gốc phương ngữ ở Việt Nam.[28]

Từ điển tiếng Huế (Bùi Minh Đức biên soạn) trong đó giới thiệu về tên gọi, giải nghĩa các loại bánh có xuất xứ miền Trung, đặc biệt vùng đất Cố đô Huế.[22]

Từ điển từ ngữ Nam Bộ (Huỳnh Công Tín biên soạn) giới thiệu về tên gọi, giải nghĩa các loại bánh có xuất xứ Nam Bộ.[52]

Từ điển tiếng địa phương Nghệ - Tĩnh (Nguyễn Nhã Bản chủ biên) cũng giới thiệu về tên gọi, giải nghĩa các loại bánh có xuất xứ vùng đất Nghệ - Tĩnh.[5]

2.3. Các tài liệu nghiên cứu từ góc độ văn hóa có thể thấy một số tài liệu

Sách *Tìm hiểu đặc trưng văn hóa dân tộc của ngôn ngữ và tư duy ở người Việt* trong sự so sánh với những dân tộc khác của tác giả Nguyễn Đức Tồn. [53]

Sách *Văn hóa ẩm thực Việt Nam* của các tác giả: Trần Quốc Vượng, Mai Khôi, Bằng Sơn, những người đã có nhiều năm nghiên cứu về món ăn Việt Nam. Cuốn sách không chỉ đề cập đến xuất xứ và nghệ thuật chế biến các món ăn mà đặc biệt nhấn mạnh với bạn đọc cách thưởng thức món bánh của ba vùng Bắc, Trung, Nam. (Các món ăn miền Bắc - tập 1; Các món ăn miền Trung - tập 2; Các món ăn miền Nam - tập 3).[60]

Trong cuốn *Từ điển các món ăn Việt Nam* của tác giả Xuân Huy viết và trình bày các phong tục, tập quán liên quan tới ăn uống trong đó tác giả viết về 25 món ăn của người Việt, 35 món “hương hoa đất Bắc”, 32 món “phong vị miền Trung”, 43 món “hào phóng miền Nam”. Trong đó tác giả có những giới thiệu về công thức làm các loại bánh của ba miền Bắc, Trung, Nam.[32]

Cuốn sách *Từ điển văn hóa ẩm thực Việt Nam* của ba tác giả Huỳnh Thị Dung, Nguyễn Thu Hà, Nguyễn Thị Huế có giới thiệu về các món bánh đặc sản của ba miền.[20]

Cuốn sách *Các món ăn dân tộc cổ truyền* của tác giả Nguyễn Đức Khoa giới thiệu về nguồn gốc và cách thức chế biến các món bánh Việt Nam.[36]

Cuốn sách *Sự kiện Nam tiến liên quan tới di dân - lai máu và tính tổng hòa của các thức ăn uống tại Nam Bộ* của tác giả Hoàng Xuân Việt giới thiệu về ẩm thực người Nam Bộ trong đó có các món bánh mang phong cách sông nước Nam Bộ.[59]

Và còn rất nhiều cuốn sách, bài viết đề cập đến các loại bánh, bàn đến ít nhiều tên gọi các loại bánh trên các phương tiện thông tin đại chúng như báo, tạp chí, sách, website,....

Trong luận văn này, trên cơ sở những công trình nghiên cứu của các tác giả đi trước, chúng tôi đi sâu vào tìm hiểu tên gọi và cách gọi tên các loại bánh ở Việt Nam có gắn với đặc trưng văn hóa khu vực, vùng miền ở nước ta.

3. Mục đích, nhiệm vụ nghiên cứu

3.1. Mục đích nghiên cứu

Luận văn này nhằm mục đích nghiên cứu các nội dung sau: